

Татјана Тимотијевић
Жељко Димитријевић
Катарина Перић
Одељење за научне информације
Народне библиотеке Србије

УДК 026/027:061.1(497.11
Београд)
ДОИ [https://doi.org/10.18485/
melissa.2016.15.1.ch17](https://doi.org/10.18485/melissa.2016.15.1.ch17)

КОБСОН 24/7

Сажетак

Данас је све више виртуелних библиотека чије колекције и разноврсне информационе ресурсе нећемо наћи како смо већ навикли у традиционалним библиотекама, већ су нам оне доступне само у дигиталном формату. Називају их још и хибридни библиотекарма, електронским библиотекама, библиотекама без зидова и универзалним библиотекама, а развијају се упоредо са развитком технологија. Виртуелна библиотека нема своју читаоницу, своје радно време, не шаље свом кориснику опомену за прекорачење рока. Она је тамо где је и корисник и излази у сусрет његовим потребама, окренута ка крајњем кориснику и његовим новим, виртуелним, навикама.

Пример једне виртуелне библиотеке у Србији представља КоБСОН - Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку. КоБСОН је савремени начин удруживања библиотека ради остваривања заједничког циља. Основни циљ КоБСОН-а је набавка иностране научне литературе која се остварује путем Програма за набавку научне и стручне литературе из иностранства и приступ електронским научним и стручним базама података, који финансира Министарство за просвету, науку и технолошки развој. Поред набавке литературе велика пажња посвећује се организовању различитих врста обука корисника ради што ефикаснијег коришћења претплаћених садржаја.

У 2016. години путем КоБСОН портала омогућен је приступ до преко 35.000 електронских часописа и преко 150.000 електронских књига које публикују највећи светски издавачи научне литературе. Поред база пуног текста, доступне су и библиографско-цитатне базе података. Осим комерцијалног садржаја, корисницима је омогућен приступ и литератури која је доступна у режиму отвореног приступа, а како се овај тренд све више прихвата у Србији, идеја је да се настави и увећа пружање информација на ову тему. Промоција домаћег научног издаваштва је такође од великог значаја, чему КоБСОН даје свој допринос и пружа помоћ.

КоБСОН садржаји намењени су целокупној академској, научно-истраживачкој заједници Србије. Највећи број корисника долази из научних института и факултета, али је и све већи број малдих истраживача, студената докторских студија. Садржајима КоБСОН-а приступа се преко ауторизованих IP (Internet Pro-

tocol) адреса, али и посредством опције Удаљеног приступа (Remote Access), или, како га корисници популарно називају „приступ од куће“

У раду ћемо, поред представљања доступног садржаја, анализирати статистичке показатеље који указују на навике корисника у претраживању и коришћењу литературе. Осврнућемо се укратко на најчешће коришћене садржаје и сервисе, као и на време и место коришћења, што указује на то да се садржаји у великој мери користе изван радног времена, ноћу, викендом, празницима, дакле, у време када је библиотека физички затворена. Самим тиме, услуге КоБСОН-а су у складу са дефиницијом виртуелне библиотеке, која је отворена за кориснике 24 сата, 7 дана у недељи.

Кључне речи: дигиталне библиотеке, КоБСОН, научно издаваштво, електронски часописи, електронске књиге, корисници, статистике коришћења

Дефиниција виртуелне библиотеке

Дефиниција виртуелне библиотеке јако је комплексна - називају их још и хибридним библиотекама, електронским библиотекама, библиотекама без зидова и универзалним библиотекама, а развијају се упоредо са развитком технологија.

„Дигиталне библиотеке су организације које обезбеђују информационе ресурсе. Оне подразумевају постојање квалификованог особља које врши селекцију информација, опредељује се за одређену структуру и нуди интелектуални приступ информацијама, особља које интерпретира, чува и дистрибуира информације као целину, обезбеђује одржавање колекција дигиталних информација кроз време, како би оне биле спремне и лако доступне за коришћење одређеној заједници или скупу заједница.“ (Greenstein 3)

Пример једне виртуелне библиотеке у Србији представља КоБСОН - Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку¹.

Шта је КоБСОН?

КоБСОН - Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку основан је 2001. године.

1 *КоБСОН*, <http://kobson.nb.rs>

Један од циљева конзорцијума је да оптимизује набавку страних научних публикација. Прелазак са папирних издања на електронска доводи до тога да се смањују трошкови набавке литературе и да се набавка уједначи и координира. Конзорцијум такође унапређује приступ електронским информацијама и промовише домаће научно издаваштво. Поред набавке литературе велика пажња посвећује се организовању различитих врста обука корисника ради што ефикаснијег коришћења претплаћених садржаја.

Често постављано питање је зашто електронски приступ садржајима. Првенствено је ту економски моменат, приступ до публикација је тако бржи и јефтинији. Још једна предност је и та што приступ електронским садржајима није везан за време и место, корисник у сваком тренутку и са било ког места преко свог рачунара посредством интернет мреже може приступити грађи. Електронски садржај не мора бити једнообразан и често поред текстуалног дела чланак садржи и мултимедијални садржај попут видео записа, аудио записа, адаптилних графикана и слично.

Не постоји лимитираност коришћења садржаја - библиотеке могу да пруже на коришћење своје ресурсе неограниченом броју корисника. Једном чланку може приступити више корисника у исто време, што није случај са материјалном грађом где би корисници морали да резервишу књигу или часопис.

На крају се увек вратимо ономе што је нама најважније – нашем кориснику и његовим очекивањима. Корисник на првом месту очекује једноставан и брз приступ информацијама (да је све на, највише, „три клика“), без додатних компликација. Такође на једном месту жели дигитализовану библиотеку и оптимално коришћење електронских медија. Кориснику се омогућава независност од времена, места и опреме и приступ јасном порталу с корисним гранањем.

За шта се све КоБСОН користи

Посредством КоБСОН портала омогућен је приступ како базама пуног текста (електронски часописи и електронске књиге), тако и библиографско-цитатним базама података.

Осим комерцијалног садржаја, корисницима је омогућен приступ и литератури која је доступна у режиму отвореног приступа, а како се овај тренд све више прихвата у Србији, идеја је да се настави и увећа пружање информација на ову тему.

Промоција домаћег научног издаваштва је такође од великог значаја, чему КоБСОН даје свој допринос и пружа помоћ. Како у Србији већину часописа издају асоцијације или институције, то се чини умесним да се додела ДОИ бројева и припрема мета података обједини и тиме учини једноставнијом и ефикаснијом. У протеклом периоду у Народној библиотеци Србије је испитан и примењен целокупан ДОИ систем (*doiSerbia*²), и успостављена је сарадња са CrossRef³-ом.

Путем КоБСОН странице претраживање часописа и књига може се обавити или појединачно преко претраживача одређеног сервиса или на главној страни на сајту где постоји опција обједињене претраге (EDS⁴).

КоБСОН страница се користи и за увид у податке намењене вредновању часописа - Колекција часописа која се нуди корисницима у Србији се у високом проценту препокрива са листом часописа Web of Science, а који обухвата објективно најзначајније светске часописе. Тај извор се и у многим светским библиотекама користи за вредновање колекције.

Још једна од активности је промоција научног публиковања у Србији. Како на званичној КоБСОН страници, тако и преко друштвених мрежа, запослени у Одељењу за научне информације се труде да промовишу научно публиковање и обавесте истраживаче о новинама у научном издаваштву.

Ко може приступити КоБСОН-у

КоБСОН садржаји намењени су целокупној академској, научно-истраживачкој заједници Србије. Највећи број корисника долази из научних института и факултета, али је и све већи број младих истраживача, студената докторских студија. Садржајима КоБСОН-а при-

2 *doiSerbia*, <http://www.doiserbia.nb.rs/>

3 *CrossRef*, <https://www.crossref.org/>

4 *EBSCO Discovery Service*, <https://www.ebscohost.com/discovery>

ступа се преко ауторизованих IP (Internet Protocol) адреса, али и посредством опције Удаљеног приступа (Remote Access), или, како га корисници популарно називају „приступ од куће“.

Доступни сервиси у 2016. години

КоБСОН омогућава приступ базама пуног текста, индексним базама и е-књигама.

У 2016. години путем КоБСОН портала омогућен је приступ до преко 35.000 електронских часописа и преко 150.000 електронских књига које публикују највећи светски издавачи научне литературе. Поред база пуног текста, доступне су и библиографско-цитатне базе података.

Базе пуног текста су дисциплинарне и мултидисциплинарне:

- American Chemical Society
- American Physical Society
- APA
- ASME
- Cambridge University Press
- Emerald Publishing
- Institute of Physics
- Oxford Journals
- Royal Society of Chemistry
- SAGE Publishing
- Science Direct
- Springer/Kluwer
- Wiley Interscience

Поред база пуног текста претплаћеним директно од издавача, КоБСОН је претплаћен и на садржаје који су доступни преко агрегатора (сервиса који окупљају часописе више различитих издавача) и који су најчешће доступни са ембаргом или периодом закашњења, од три месеца до годину дана:

- Hein on Line
- JSTOR
- EBSCO

- MUSE
- TEEaL

Индексне базе доступне преко КоБСОН сервиса су Web of Science, Scopus и SciFinder.

Web of Science (WoS) је база апстраката и цитата из научних и академских часописа, зборника са конференција и научних књига. У њој је индексирано више од 12.000 рецензираних часописа из природних, техничких, медицинских и друштвених наука, а обједињује три цитатне базе података, Science Citation Index (SCI), Social Sciences Citation Index (SSCI) и Arts & Humanities Citation Index (AHCI).

Као пандан WoS-у, светски познати издавач научних информација Elsevier, пласирао је 2004. године свој нови производ – Scopus, цитатну базу, која је, за разлику од WoS-а више оријентисана ка часописима са европског говорног подручја. (Тимотијевић) Сваке године у базу се дода у просеку око 2 милиона нових записа. Због обимног корпуса податка којим располаже, Scopus је погодан, како за почетна претраживања по теми и кључним речима, тако и за анализу цитираности.

База SciFinder се користи за претраживање постојећих радова из хемије и сродних грана науке.

КоБСОН у својој колекцији има и преко 150.000 електронских књига из различитих научних области. Број књига варира у односу на лиценце које са издавачима потписују власници ауторских права.

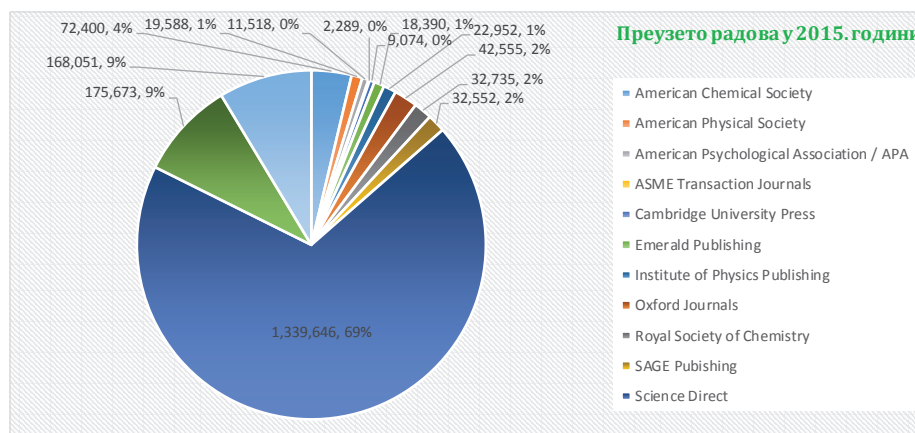
- EBSCO eBook
- Hein On Line
- Science Direct
- Springer

КоБСОН 24/7 - статистика

КоБСОН има све карактеристике дигиталних библиотека. У суштини библиотечке делатности најбитнији је крајњи корисник. Максимална окренутост кориснику је приоритет. КоБСОН својим ко-

рисницима путем удаљеног приступа (Remote Access), или, како га сами корисници популарно називају „приступ од куће“ омогућава да приступе садржајима у било које доба дана или ноћи, празницима, викендима што би била карактеристике библиотеке без радног времена и без зидова. Нема чекања и нема резервација. Садржај са сајта корисници могу преузети и после штампања га користити и у материјалном облику. КоБСОН је тамо где је и корисник и труди се да одговори њиховим новим витруелним потребама стављајући им се на располагање 24 сата, седам дана у недељи.

Представићемо статистичке податке коришћења КоБСОН на основу различитих параметара. Анализирали смо коришћење на основу података колико је било преузетих радова у 2016. години, приступу садржајима на сајту по месецима, по данима у недељи, колико се садржајима приступа у току викенда, у току дана или ноћи и колико се садржаји користе за време одређених празника.

Слика 1: Приказ броја преузетих радова у 2015. години у процентима

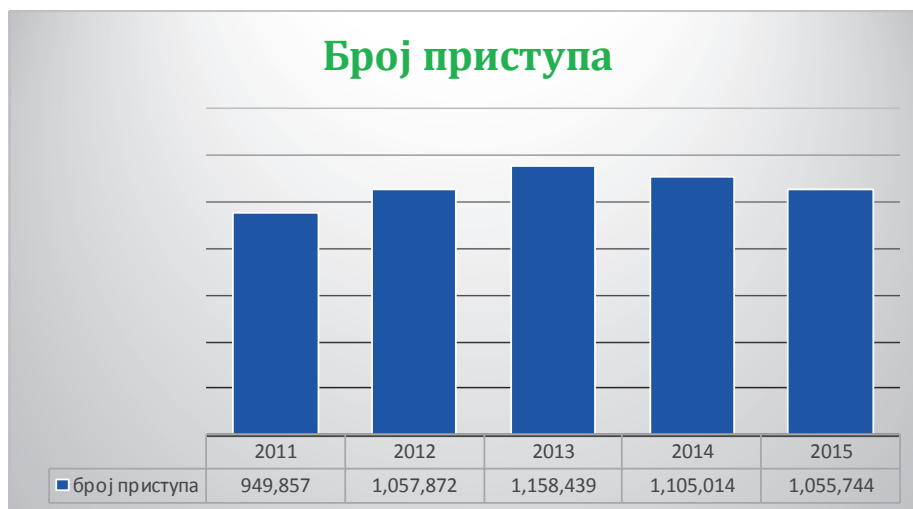
Број преузетих радова у 2015. години

Статистике указују на то да се у Србији највише користи литература коју публикују три највећа светска издавача научних информација: Elsevier, Springer и Wiley. Додатно, ови сервиси нуде и највећи број

часописа. Може се наћи податак, да од преко 2000 издавача, само три највеће комерцијалне издавачке куће дистрибуирају 42 одсто објављених чланака. (Екснер 46)

Пристап КоБСОН сајту последњих 5 година

На следећем графикону представљени су подаци о приступу КоБСОН сајту у последњих пет година.

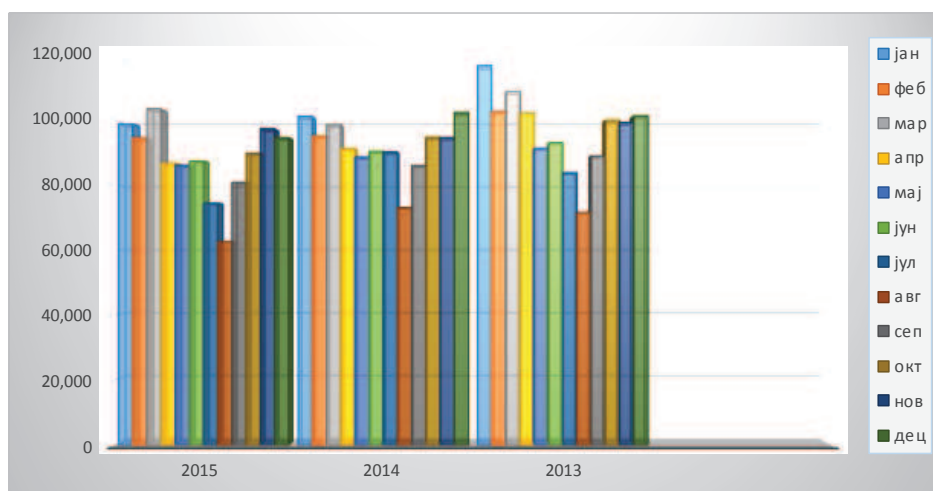
Слика 2: Графикон који приказује број приступа КоБСОН страници у последњих пет година

У оквиру графикона може се видети да је коришћење варирано и да је у приказаном периоду највећи број приступа био 2013. године. Милионски број приступа показује да је КоБСОН портал од великог значаја за кориснике. Истовремено указује на то, да ниједна, па чак ни највећа библиотека на свету, физички не би могла услужити толики број корисника и захтева у току једне године. Овде видимо једну од многобројних предности виртуелних библиотека – могућност услуживања неограниченог броја корисника у исто време, као и истовремено коришћење једне публикације од стране великог броја корисника.

Статистика приступа КоБСОН сајту прати се и израђује помоћу алата Google Analytics. Осим праћења приступа почетној КоБСОН страници, на месечном нивоу је могуће пратити и приступ осталим страницама (нпр. базама ЕлеЧас, ЕлеКњиге, Наши у WoS итд.), те се на основу ових информација стиче увид у значајност КоБСОНових сервиса. Сервис Наши у WoS представља обједињену листу радова аутора из Србије који су реферисани у индексној бази Web of Science. На овај начин аутори могу на једном месту пронаћи и копирати своју листу радова директно са КоБСОН странице, без потребе да претражују Web of Science.

Приступ КоБСОН сајту – 2014. и 2015. година (по месецима)

На следећем графикону представљени су подаци о приступу сајту по месецима у 2013., 2014. и 2015. години.

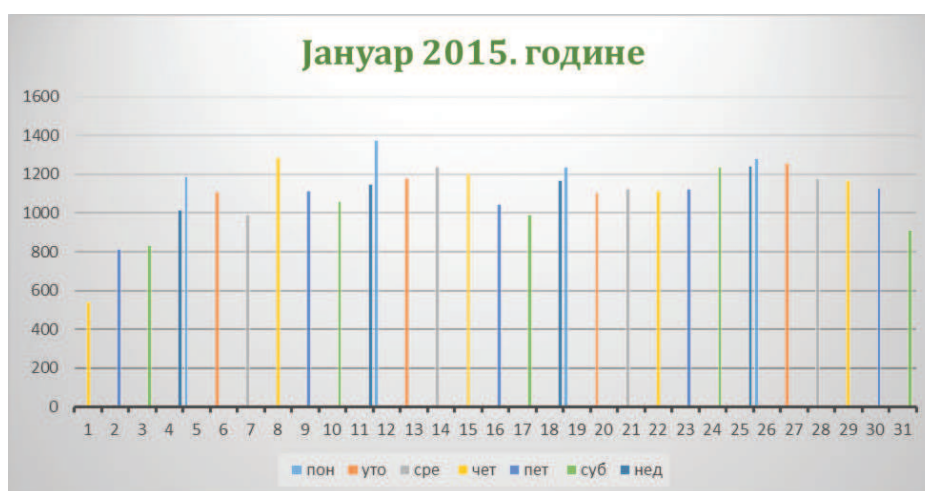

Слика 3: Графикон који приказује приступ КоБСОН сајту по месецима у периоду од три године

Године 2014. највише се приступало у прва и последња три месеца, а године 2014. најмање се приступало у месецу августу. Године 2015. највише се приступало у прва и последња три месеца,

године 2015. најмање се приступало у месецу августу. Из тога можемо да закључимо да наши истраживачи највише раде у прва три и последња три месеца у години, а најмање приступају сајту у августу.

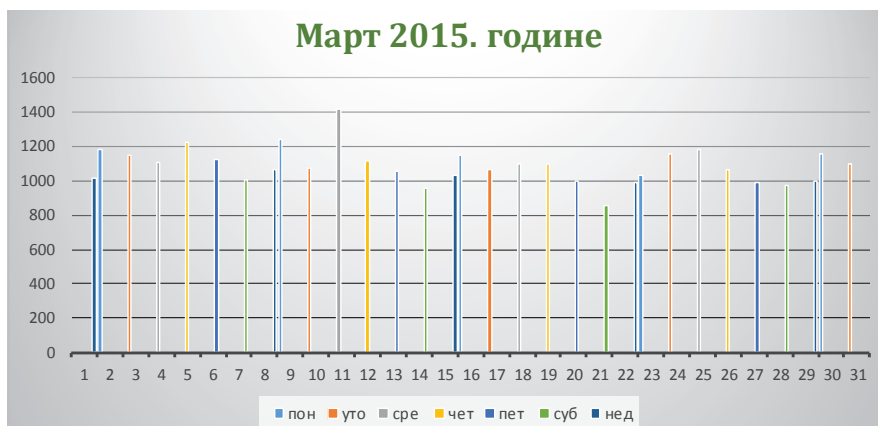
Преглед приступа сајту по данима у недељи

Слика 4: Графикон који приказује приступ КоБСОН сајту по данима у недељи у јануару 2015. године

Слика 5: Графикон који приказује приступ КоБСОН сајту по данима у недељи у фебруару 2015. године

Слика 6: Графикон који приказује приступ КоБСОН сајту по данима у недељи у марту 2015. године

На графиконима је приказан број приступа садржајима на КоБСОН сајту по данима у недељи, а за пример узети су месеци јануар, фебруар и март 2015. године. У том периоду статистике показују да истраживачи у Србији највише садржајима КоБСОН-а приступају понедељком, а најмање суботом.

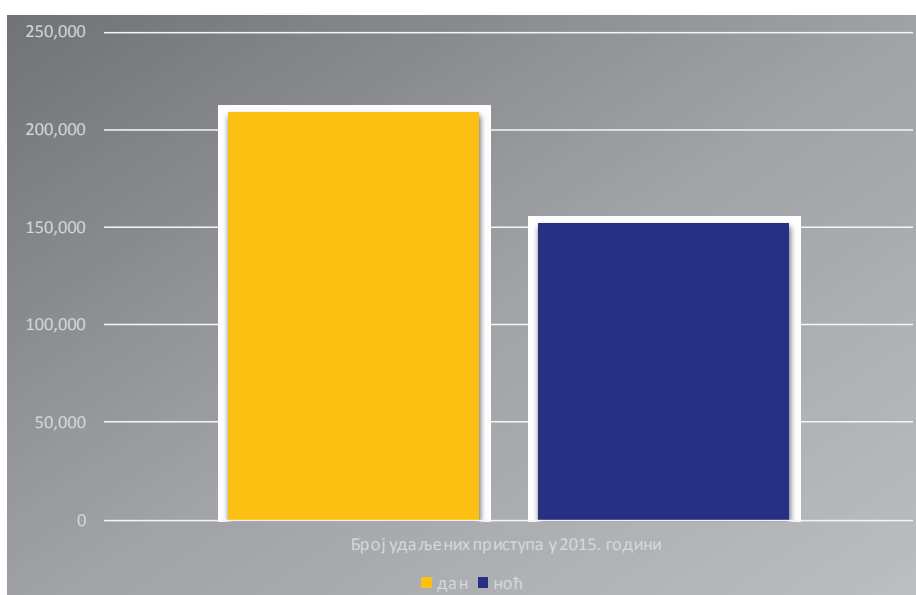
Преглед приступа сајту викендом

Слика 7: Графикон који приказује приступ КоБСОН сајту викендом током прва три месеца у 2015. години

На графикону је приказан је број приступа садржајима викендом у периоду јануар-март 2015. године. Опет се примећује тренд да истраживачи мање посећују сајт суботом и да је посета сајта у току викенда већа недељом када се корисници припремају за радну недељу.

Преглед приступа сајту у 2015. години „дан/ноћ“

Слика 8: Графикон који приказује приступ КоБСОН сајту викендом током дана и током ноћи у 2015. години

На графикону је приказан број приступа садржајима у односу на то да ли је корисник активан дању и ноћу. „Дан/ноћ“ период подељен је тако да се дневни период рачуна од 8 часова ујутру до 20 часова увече, а за ноћни период се узима термин од 20 часова увече до осам ујутру. Статистички посматрано 58% корисника приступа садржајима у току дана, док осталих 42% корисника приступа садржајима у ноћном термину. Можемо рећи да се оба термина скоро подједнако користе и да су истраживачи у Србији активни и дању и ноћу, али се тиме истиче предност виртуелне библиотеке у виду могућности коришћења садржаја ноћу, у време када је библиотека физички затворена.

Колико се КоБСОН користи током празника

Слика 9: Графикон који приказује приступ КоБСОН сајту током празника 2014. и 2015. године

На графикону је приказан број приступа током одређених празника. Одабрани су следећи празници: Нова година, Божић, Први мај и слава Свети Никола. Најмања посета је у новогодишњем периоду што је и разумљиво, затим следи празник Први мај, па слава Свети Никола. Интересантно је да је највећа посета садржајима за време божићних празника, када корисници имају и неколико слободних дана.

Закључак

Најбољи показатељи предности једне виртуелне библиотеке као што је КоБСОН су горе наведени статистички подаци корисничких приступа сајту. Комфор у раду, могућност обједињене претраге садржаја и добра информисаност, допринели су томе да су истраживачи у Србији у 2015. години путем КоБСОН портала преузели преко 2 милиона радова. Неограничени приступ временом и местом резултирао је да је портал имао преко милион корисника – а то испуњава мисију једне савремене виртуелне библиотеке у 21. веку.

Литература

- Greenstein, Daniel. *Digital Library Federation draft strategy and business plan*. Digital Library Federation, Washington, 2000.
- Екснер, Андреас. *Увод у публикување научних публикација: преходна искуства, концепти, стратегије*. Превод с енглеског Магдалена Костић, Центар за промоцију науке, Београд, 2016. Доступно на: <http://nauka.cpn.rs/>.
- Тимотијевић, Татјана. *Цитатне базе: доступност, намена и значај*. Необјављена мастер теза. Универзитет у Београду, Филолошки факултет, 2013.

Tatjana Timotijević
Željko Dimitrijević
Katarina Perić
National Library of Serbia

KoBSON 24/7

Summary

There are more and more virtual libraries today with collections and different information resources we are not used to find in traditional libraries. Their collections are accessible only in the digital form. We also call them hybrid libraries, electronic libraries, libraries without walls and universal libraries, and they are advancing along with the achievements in the field of technology. Virtual library has no reading room, working hours and book overdue fees for users. It is at the same place where the user is and it meets his needs, focused on the end-user and his new, virtual habits.

An example of a virtual library in Serbia is KoBSON – Serbian Consortium of Co-ordinated Acquisition. KoBSON is a modern approach to forming library associations in order to achieve a common goal. The main KoBSON objective is the acquisition of foreign scientific literature organized through the Program for the acquisition of foreign scientific literature and gaining access to electronic scientific databases. KoBSON is funded by the Ministry of Education, Science and Technological Development. Alongside acquisition, organizing different types of user training in order to efficiently use the subscribed content is also in focus.

In 2016, KoBSON portal provided access to over 35,000 electronic journals and over 150,000 electronic books published by the world's largest publishers of scientific lit-

erature. Aside from full-text databases, bibliographic citation databases are available as well. Promotion of national scientific publishing is also of great importance and KoBSON gives its contribution and provides assistance.

KoBSON content is for the entire academic, scientific and research community of Serbia. Most users come from research institutes and faculties, but there is also an increasing number of young researchers and PhD students. KoBSON content is accessible via authorized IP (Internet Protocol) address and via remote access option (Remote Access) or, as users commonly call it, "access from home".

In addition to the presentation of the available content, in this paper we will analyze statistical indicators that demonstrate users' habits while they search and use content. We will briefly look at the most frequently used content and services, as well as the time and place of use, which indicates that the KoBSON services are mostly used after working hours, during the night, on weekends and holidays, therefore, in time when libraries are normally closed. That shows that KoBSON services fall under the definition of a virtual library, open to customers 24 hours, 7 days a week.

Key words: digital libraries, KoBSON, scientific publishing, electronic journals, electronic books, end-users, usage statistics